

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES

huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2023-yil 3-son

VOLUME 7 / ISSUE 3 / 2023

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2023.7.3.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS

Crossref
Content
Registration

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 **SODIKOV AKMAL SHAVKAT O'G'LI**
Norma ijodkorligi jarayonini takomillashtirish-
ning istiqbolli yo'nalishlari
- 17 **MUSTAFAQULOV DILSHOD
SALOMOVICH**
Huquq prinsiplari va uning huquqiy tizimda
tutgan o'рни

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 25 **AXROROV ADXAMJON ASRORKUL O'G'LI**
O'zbekiston Respublikasi ekologiya sohasidagi
davlat boshqaruvida davlat-xususiy sheriklikni
qo'llashning ayrim masalalari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 39 **ГУЛЯМОВ САИД САИДАХРАРОВИЧ**
Реформирование процесса защиты
диссертаций в юридической науке
как императив развития правовой системы
Узбекистана
- 49 **MAMANAZAROV SARDOR
SHUXRATOVICH**
BIG DATA tushunchasi va huquqiy tabiati
- 57 **МАХАМАДХУЖАЕВА МУНИСАХОН
НЕЪМАТХУЖАЕВНА**
Особенности цифрового гражданского
оборота и защиты цифровых прав

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 64 **ЕРНИЯЗОВ ИСЛАМ РУСЛАНОВИЧ**
Взаимодействие международных строитель-
ных контрактов и договоров об инвестициях:
возможности для гармонизации коммер-
ческих и общественных интересов
- 76 **ABDURASULOVA QUMRINISA
RAIMKULOVNA**
BURANOVA RAZIYA YERMAHAMED QIZI
Jinoyatchilikni prognoz qilish va uni amalga
oshirish metodlari
- 88 **HAKIMOV KOMIL BAXTIYAROVICH**
Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib
qasddan odam o'ldirish jinoyati tarkibini
aniqlash va kvalifikatsiya qilish masalalari
- 98 **BERDIALIYEV BAXTIYOR ERKINOVICH**
Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlarning
sabablariga doir ilmiy yondashuvlar
- 106 **ISMAILOV AHMAD ISMAILOVICH**
Voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilish
darajasiga yetkazish jinoyatini sodir etgan
shaxslarning kriminologik tavsifi
- 114 **SHONAZAROV ABDOVALI
SHONAZAROVICH**
Hujjatlarni qalbakilashtirish va qimmatli
qog'ozlarni soxtalashtirish, ko'chirilgan
dastxatlar, hujjatlarning o'zgartirilganligi
bilan bog'liq jinoyatlarni aniqlash
- 121 **ATANIYAZOV JASURBEK
KURBANBAYEVICH**
Jinoiy javobgarlikdan ozod etishda
javobgarlikka tortish muddatining o'tganligi
asosi: muammo va yechimlar

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

131 **SAYFULLAYEV BAHODIR
BAXROMOVICH**

Ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsga
nisbatan tibbiy yo'sindagi majburlov choralari
qo'llanayotgan jinoyat ishlarida himoyachining
ishtirokini takomillashtirish

140 **ЭРКАБОВЕВ АЗИЗБЕК АСИЛБЕКОВИЧ**

Интеграция Республики Узбекистан
в глобальную систему контроля
за наркотиками

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2023.7.3./NPEE2121>
UDC: 340.11(045)(575.1)

HUQUQ PRINSIPLARI VA UNING HUQUQIY TIZIMDA TUTGAN O'RNI

Mustafaqulov Dilshod Salomovich,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Davlat va huquq nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

ORCID: 0009-0001-3050-3261

e-mail: smartspeaker@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada huquqiy tizimning muhim elementi bo'lgan huquq prinsiplariga oid ayrim nazariy masalalar tahlil etilib, unda huquq prinsiplari huquq zahirida yotadigan bosh, rahbariy asoslar ekanligi, ularda huquqning mohiyati, maqsadi va ijtimoiy yo'naltirilganligi masalasi turli olimlarning ilmiy qarashlari asosida tahlil etiladi. Huquq prinsiplari huquqning asosini tashkil etuvchi bosh g'oya va qoidalar bo'lib, ular ayni paytda huquqning poydevori, uning ichki ustuni ekanligi asoslantiriladi. Maqolada huquq prinsiplarining milliy qonunchilikka singdirilishi, yuridik faoliyatda, odil sudlovda qo'llanishi kabi masalalar aniq misollar yordamida tahlil etilgan. Huquq prinsiplari amal qilish sohasiga qarab bir qator guruhlariga ajratilgan va ularning xususiyatlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: huquq, prinsip, huquq prinsiplari, umumhuquqiy prinsiplar, huquq analogiyasi, sohalararo huquq prinsiplari.

ПРИНЦИПЫ ПРАВА И ИХ МЕСТО В ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ

Мустафакулов Дилшод Саломович,

преподаватель кафедры «Теория государства и права»

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье анализируются некоторые теоретические вопросы, связанные с принципами права, которые являются важным элементом правовой системы, в которых принципы права являются главными, руководящими принципами, лежащими в основе права, в его природе. Цели права, а также вопросы социальной направленности анализируются на основе научных взглядов разных учёных. Автор считает, что принципы права являются основными идеями и правилами, составляющими его основу и, вполне обоснованно, фундаментом права, его внутренней опорой. В статье на конкретных примерах анализируются такие вопросы, как поглощение правовых принципов, их применение в юридической деятельности, правосудии. Правовые принципы разделены на ряд групп в зависимости от области применения и проанализированы их характеристики.

Ключевые слова: право, принцип, принципы права, принципы общего права, аналогия права, принципы междисциплинарного права.

PRINCIPLES OF LAW AND THEIR PLACE IN THE LEGAL SYSTEM

Mustafakulov Dilshod Salomovich,

Tashkent State University of Law,

Lecturer at the Department of Theory of State and Law

Abstract. This article analyzes some theoretical issues related to the principles of law, which are an important element of the legal system, in which the principles of law are the main, guiding principles

underlying this law. The nature of law, the purpose of law, as well as issues of social orientation are analyzed on the basis of the scientific views of various scientists. The principles of copyright are the basic ideas and rules that form its basis, and quite rightly, they are the foundation of law, its internal support. In the article, specific examples analyze such issues as the absorption of legal principles into national legislation, their application in legal activity, and justice. Legal principles are divided into a number of groups depending on their scope, and their characteristics are analyzed.

Keywords: law, principle, principles of law, general principles of law, analogy of law, principles of interdisciplinary law.

Kirish

Huquq prinsiplari huquq zamirida yotadigan bosh, rahbariy asoslar bo'lib, ularda huquqning mohiyati, huquqning maqsadi va ijtimoiy yo'naltirilganligi aks etadi. Huquq prinsiplari uning asosini tashkil etuvchi bosh g'oya va qoidalardir. Huquq prinsiplari huquqning poydevori, uning ichki ustunidir.

Binobarin, huquq prinsiplari o'ziga xos "huquqiy ideal" hisoblanadi, bu prinsiplarning ro'yobga chiqishiga nafaqat davlat, balki jamiyat va har bir fuqaro intilishi kerak. Masalan, O'zbekiston Respublikasining yangilangan Konstitutsiyasi 1-moddasida xalqimizning huquqiy davlat qurish haqidagi orzu-istaklari o'zining konstitutsiyaviy maqomiga ega bo'ldi. Shu o'rinda ilmiy adabiyotda huquq prinsiplarining shakllanish tarixiga bir nazar soladigan bo'lsak, huquqiy tamoyillar 1945-yildan keyin G'arb va Yevropa huquqiy tartibotlarida, ichki va xalqaro huquqda qadriyat nutqining rivojlanishi bilan birga rivojlana boshladi. Amaliyotdagi ushbu yangi rivojlanishga muvofiq, huquq nazariyotchilari 1970-yillardan boshlab asosan nemis, ispan, italyan va ingliz analitik huquq kontekstida tamoyillar nazariyalarini ishlab chiqishni boshladilar [1].

Material va metodlar

Darhaqiqat, huquqiy davlatni qurishga barcha fuqarolar intilishlari, jumladan, o'z faoliyatlarida qonuniylikka rioya etishlari kerak. Shunga ko'ra huquq prinsiplari huquqning mohiyatini, uning chinakam tabiatini, jamiyatda tutgan o'rni va ahamiyatini, rivojlanish tendensiyalarini o'zida ifodalaydi, huquqning qanday bo'lishi haqidagi eng

umumiy qoidalarni ifodalaydi va ular bevosita qonunlarda ko'rsatib qo'yiladi yoki uning umumiy mazmunidan kelib chiqadi [2].

Huquq prinsiplari va ularning huquqiy tizim rivojidadagi ahamiyatini o'rganishda tizimlilik, mantiqiylik, analiz va sintez, qiyo-siy-huquqiy formal-yuridik, tizimli-tuzilma-viy tahlil kabi usullardan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Vaholanki, "prinsip" so'zi lotincha "principium" so'zidan olingan bo'lib, "asos", "boshlanish" ma'nolarini bildiradi. Falsafiy ensiklopedik lug'atda ta'kidlanishicha, subyektiv ma'noda "asosiy qoida", "zamin" ma'nosida, obyektiv ma'noda esa "boshlang'ich nuqta", "dastlabki asos" ma'nolarini anglatadi [3].

Nufuzli manba hisoblanadigan *Britannica* ko'rsatilishicha, "prinsip" so'zi "asosiy haqiqat yoki nazariya: biron bir hodisaning asosini tashkil etuvchi g'oya" ma'nosini anglatadi [4].

V.V. Lazarevning ta'rifiga ko'ra huquq prinsiplari bu – o'zining universalligi, umumiy ahamiyati, yuqori imperativligi bilan ajralib turadigan, huquqiy tartibga solishning mazmunini belgilaydigan va huquq bilan tartibga solinadigan munosabatlar ishtirokchilarining xulqi va faoliyatining huquqiyli-gi mezoni sifatida maydonga chiqadigan umum-majburiy tusdagi asosiy, bosh huquqiy qoidalardir [5].

X.T. Odilqoriyevning yozishicha, huquq prinsiplari hech mubolag'asiz huquqning mohiyatini ifodalovchi asosiy jihatlardan birini, asl o'zagini tashkil etadi. Ular butun huquqiy materiyani – g'oyalar, normalar va munosabatlarni qamrab olib, jami huquqiy hayotda

muayyan mantiq, mazmun, ma'no, sobitqadamlik, ichki mutanosiblik hamda uyg'unlik baxsh etadi [6].

Ayrim g'arb olimlari huquq prinsipi-ni huquq bilan bog'lagan holda uning bir tarkibiy qismi sifatida tushunishadi. Masalan, Marijan Pavčnik o'zining "Interpretative importance of legal principles for the understanding of legal texts" nomli maqolasida shunday yozadi: "Huquq – huquqiy qoidalar va huquqiy tamoyillar tizimi. Ularning orasidagi farq nisbiydir. Har doim asosiy va kichik asoslar shakllantirilishi kerakki, ish (kichik asos) qoidaga (asosiy asosga) kiritilishi va qarorni o'z ichiga olgan xulosa chiqarilishi mumkin. Bu huquqiy me'yorlar bilan tartibga solinadigan huquqiy tamoyillarga, shuningdek, ko'pincha o'z ma'nosi bo'yicha ochiq bo'lgan va/ yoki prinsiplar elementlarini o'z ichiga olgan ta'riflarni o'z ichiga olgan huquqiy normalarning qonuniy shakllariga taalluqlidir. Huquqiy tamoyillarning asosiy xususiyati shundan iboratki, ular huquqiy normalar mazmuni, qoidalarini tushunish va ularni qo'llash usullari bo'yicha belgilashga yo'naltiruvchi qiymat o'lchovidir" [7].

Huquq prinsiplari quyidagi xususiyatlarga ega:

1) prinsiplar huquq mazmunining asosiy, eng ahamiyatli jihatlarini, uning iqtisod, siyosat, madaniyat va shaxs erkinligi bilan aloqadorligini o'zida aks ettiradi;

2) prinsiplar shunchaki e'lon etilmaydi, balki ular to'g'ridan to'g'ri yoki bilvosita huquq normalari mazmunida ifodalangan bo'ladi;

3) huquq prinsiplariga barqarorlik xos bo'lib, bunda qonunchilik o'zgarishi, biroq huquq prinsiplari o'zgarmay qolaverishi mumkin;

4) prinsiplar qonun chiqaruvchi uchun o'ziga xos mayoq bo'lib xizmat qiladi. Bino-barin, qonun chiqaruvchi yangi huquq normalarini ishlab chiqishda huquq prinsiplariga rioya etishi kerak bo'ladi;

5) ayni paytda huquq prinsiplari huquqni qo'llovchi uchun ham mo'ljal, yo'naltiruvchi hisoblanadi, masalan huquqdagi bo'shliqlar holatida, ko'rilayotgan ish *huquq analogiyasi* orqali hal etilishi mumkin. Bu holda huquqni qo'llovchi ishni huquq prinsiplari asosida hal etadi.

6) huquq prinsiplari har bir fuqaro, huquq subyekti uchun ham mo'ljal vazifasini o'taydi, chunki fuqarolar har doim ham aniq huquq normasini bilmasliklari, biroq huquq prinsiplari haqida muayyan tasavvurga ega bo'lishi mumkin [2].

Huquqning umumiy tamoyillari asosiy normalar bo'lib, ularning mazmuni juda umumiy va mavhum, ba'zan maksimal yoki oddiy tushuncha sifatida qaraladi. Qabul qilingan qonunlar yoki konvensiyalar kabi boshqa turdagi qoidalardan farqli o'laroq, huquqning umumiy tamoyillari huquqning rasmiy manbalariga ko'ra "o'rnatilgan" emas. Biroq huquqning umumiy tamoyillari, garchi ular faqat yordamchi vositalar sifatida foydalanilsa ham, pozitiv huquqning bir qismi hisoblanadi. Ular tizim faoliyati uchun zarur bo'lgan qoidalar bo'lib, qonunni qo'llashda qonuniy qarorlar qabul qilish huquqiga ega bo'lgan shaxslarning, xususan, sud hokimiyatining huquqiy asoslaridan kelib chiqadi [8].

Ta'kidlash kerakki, aslida muayyan bir davlat huquqiy tizimidagi huquq prinsiplari mazkur jamiyat rivojining umumlashgan holdagi obyektiv qonuniyatlarini o'zida ifoda etadi. Shu o'rinda huquqiy prinsiplar qanday shakllarda va qaysi huquqiy hodisalarda namoyon bo'ladi degan savol tug'ilishi tabiiydir.

Shu tariqa huquq prinsiplarining ifodalash shakllari quyidagicha tasniflash mumkin:

huquqqa oid nazariya va konsepsiyalar-ni asosiy, muhim qoidalari shaklida (masalan, tabiiy huquq nazariyasining asosiy g'oyalari-dan biri insonning tabiiy huquqlarining daxlsizligi, ajralmas va bo'linmasligi);

huquq subyektlarining huquqiy mo'ljal-lari, huquqiy sohadagi tutgan yo'nalishlari shaklida;

huquq normalarining mazmuni shaklida;
huquqiy tartibga solish talablari shaklida;
huquqiy qadriyatlar shaklida.

Shu bilan birga, huquq prinsiplari formal-yuridik nuqtayi nazardan normativ-huquqiy aktlar normalarida yoki bir guruh normalarda mustahkamlab qo'yiladi.

Binobarin, ilmiy manbalarda ta'kidlanganidek, huquq prinsiplarining ahamiyati shundaki, huquq normalarining bir xilda shakllanishini, shuningdek, ularning ijtimoiy munosabatlarga huquqiy tartibga solish va huquqiy ta'sirning (axborot berish, qadriyatlar orqali yo'nalish berish, ruhiy, tizim tashkil qiluvchi va shu kabilar) boshqa shakllarida ta'sir ko'rsatishida ifodalanadi. Vaholanki, huquq prinsiplari harakati huquqiy tartibga solish mexanizmi yoki huquqiy tizim orqali chegaralanmaydi, chunki ular, ulardan tashqari, aniq huquqiy munosabatlarning vujudga kelishi va mavjudligi barqarorligiga bevosita ta'sir etadi [9].

Ta'kidlash joizki, ko'pchilik mualliflar (Sh. Saydullayev, B. Nazmutdinov va b.) huquq prinsiplarini uch guruhga ajratishadi:

1. Umumhuquqiy prinsiplar.

2. Sohalararo (sohalararo) huquq prinsiplari.

3. Soha (sohaviy) huquq prinsiplari.

Ayrim mualliflar huquq prinsiplarini guruhlariga ajratishga keng nuqtayi nazardan yondashib (X.T. Odilqoriyev, V.V. Lazarev, G.S. Pratsko va b.) dastlab ularni katta ikki guruhga ajratishadi: 1) ijtimoiy-huquqiy; 2) maxsus huquqiy.

Shu o'rinda ijtimoiy-huquqiy prinsiplar guruhi qanday mazmunga egaligiga e'tibor qaratishimiz kerak. Ijtimoiy-huquqiy prinsiplar jamiyatga xos bo'lgan qadriyatlar tizimini o'zida ifoda etadi hamda ular o'z ifodalanish va ta'minlanish shakllariga ega. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 13-moddasiga e'tibor qaratamiz. Chunki unda aynan ijtimoiy-huquqiy huquq prinsiplari mustahkamlangan va ta'minlanish yo'li ham ko'rsatib qo'yilgan: "O'zbekiston

Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko'ra, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi.

Demokratik huquq va erkinliklar Konstitutsiya va qonunlar bilan himoya qilinadi".

Endi e'tiborimizni maxsus-huquqiy prinsiplarga qaratamiz. Aytish kerakki, ushbu guruh prinsiplar maxsus ijtimoiy fenomen sifatidagi huquqning shakllanishi va harakati ibtidosini o'zida aks ettiradi. Maxsus-huquqiy prinsiplar ham, o'z navbatida, harakat sohasiga qarab:

- umumhuquqiy prinsiplar;

- sohalararo prinsiplar;

- soha prinsiplari;

- soha ichidagi prinsiplar yoki huquq instituti prinsiplariga bo'linadi.

Avvalo umumhuquqiy prinsiplarga e'tibor qaratamiz. Modomiki umumhuquqiy prinsiplar barcha huquq sohalariga xos bo'lgan prinsiplardir. *Umumhuquqiy prinsiplar* huquqni yaxlit tavsiflaydigan asosiy bosh g'oyalar bo'lib, ular huquq mazmunining eng muhim va barqaror jihatlarini ifodalaydi.

Ko'pincha umumhuquqiy prinsiplarga quyidagilarni kiritishadi [5, 84-b.]:

- qonuniylik;

- adolatlilik;

- fuqarolarning qonun oldida tengligi;

- insonparvarlik;

- demokratizm;

- huquq va majburiyatlarning birligi;

- ishontirish va majburlovning qo'shib olib borilishi.

Ta'kidlash joizki, ushbu prinsiplar barcha huquq sohalarida amal qiladi. Shu o'rinda umumhuquqiy prinsiplarning amaliyot uchun yoki, masalan, sud amaliyoti uchun qanday ahamiyati bor, degan savol tug'ilishi mumkin. Darhaqiqat, huquq prinsiplari ayrim hollarda sud amaliyoti uchun bevosita ahamiyat kasb etishi mumkin.

Huquq nazariyasidan ma'lumki, huquq barcha ijtimoiy munosabatlarni to'lig'icha

tartibga sola olmaydi, chunki bu munosabatlar doimiy ravishda paydo bo'lib, yangilanib, o'zgarib turadi. Shu bois huquqni qo'llash jarayonida, ayrim hollarda muayyan munosabatlar huquq normalari bilan tartibga solinmaganligi, ya'ni huquqdagi "bo'shliq" holati ayon bo'lib qoladi. Bu holda amaldagi qonunchilikka ko'ra, ushbu munosabat qonun yoki huquq analogiyasi (o'xshashligi) bilan tartibga solinadi.

Binobarin O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining "Fuqarolik qonunchiligini o'xshashlik bo'yicha qo'llash" deb nomlangan 5-moddasida mustahkamlanganidek, "Ushbu kodeks 2-moddasining birinchi, to'rtinchi va beshinchi qismlarida nazarda tutilgan munosabatlar qonunchilik yoki taraflarning kelishuvi bilan to'g'ridan to'g'ri tartibga solinmagan hollarda fuqarolik qonunchiligining o'xshash munosabatlarni tartibga soluvchi normasi qo'llanadi (qonun o'xshashligi).

Ayni paytda ko'rsatib o'tilgan hollarda qonun o'xshashligidan foydalanish mumkin bo'lmasa, *taraflarning huquq va burchlari fuqarolik qonunchiligining umumiy negizlari va mazmuniga (huquq o'xshashligiga) hamda halollik, oqillik va adolat talablariga amal qilgan holda belgilanadi.*

Fuqarolik huquqlarini cheklaydigan va javobgarlik belgilaydigan normalarning o'xshashlik bo'yicha qo'llanishiga yo'l qo'yilmaydi [10]. Mana shu misoldan huquqni qo'llovchi ayrim hollarda bevosita huquq prinsiplariga asoslangan holda huquqdagi "bo'shliq"ni yopishini, ya'ni ijtimoiy munosabatni tartibga solishini yaqqol ko'rishimiz mumkin bo'ladi.

Vaholanki, umumhuquqiy prinsiplarni huquq manbalarining bir turi deb bejiz aytishmaydi. Shu bois deyarli barcha huquq oilalarida, jumladan, romano-german, anglo-sakson huquqiy oilalariga mansub huquqiy tizimlarda muayyan ijtimoiy munosabatni tartibga soladigan tegishli huquqiy norma mavjud emasligi sharoitida *huquqning umumiy prinsiplari, qonunchilikning negizi va*

ruhidan kelib chiqqan holda ushbu munosabat tartibga solinishi nazarda tutilgan.

Endi *sohalararo huquqiy prinsiplar* mazmuniga e'tibor qaratamiz. Shu o'rinda bir savol tug'iladi: sohalararo huquq prinsiplariga qanday prinsiplarni kiritish mumkin? Agarda muayyan huquq prinsiplari o'zida bir necha huquq sohalariga xos bo'lgan mohiyatni o'zida aks ettirsa, bunday prinsiplarni sohalararo huquq prinsiplariga qo'shish mumkin bo'ladi.

Quyidagilarni *sohalararo huquq prinsiplariga* kiritish mumkin:

1. Odil sudlovning faqat sudlar tomonidan amalga oshirilishi [2, 60-b.; 9, 104-b.].
2. Aybsizlik prezumpsiyasi.
3. Yuridik javobgarlikning muqarrarliligi.
4. Sud ishlarini olib borishda tortishuvchanlik.
5. Sud qarorining haqiqiyligi prezumpsiyasi.
6. Taraflarning protsessual tengligi.
7. Shartnoma tuzish erkinligi.
8. Sud muhokamasining ochiqqligi.
9. Sudyalarning mustaqilligi va faqat qonunga bo'ysunish.

Ayni paytda *soha (tarmoq) prinsiplari* faqat bir huquq tarmog'i doirasida harakat qiladigan va ushbu huquq tarmog'ining asosiy xususiyatlarini ifoda etadigan prinsiplardir, misol uchun:

1. Mulkiy munosabatlarda taraflarning tengligi (Fuqarolik huquqi).
2. Mulk daxlsizligi prinsipi.
3. Er-xotinning mulkiy tengligi prinsipi (Oila huquqi).
4. Mehnat shartnomasini bekor qilish erkinligi.
5. Jinoyat ishlarini ko'rishda kollegiallik kabilardir.

Shu bilan birga, ilmiy manbalarda yana bir guruh prinsiplar ham ajratiladi. Bular huquq tarmog'i ichidagi prinsiplar yoki huquq institutlari prinsiplari bo'lib, ularning harakati o'zi tartibga soladigan predmet doirasida cheklangan, masalan, fuqarolik huquqidagi

mulk huquqi instituti prinsiplari aynan ushbu institut normalari tartibga soladigan munosabatlar doirasi bilan belgilangan bo'ladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, huquq prinsiplari ko'pincha qonunlarda mustahkamlab qo'yiladi yoki huquq qo'llash jarayonida amaldagi qonunchilikning ma'no va mazmunidan keltirilib chiqariladi, yoinki yuridik amaliyot tomonidan shakllangan bo'ladi. Shu bilan birga, barcha huquq prinsiplari o'zining normativlik darajasidan qat'i nazar, huquq subyektlarining xulq-atvoriga muqarrar ravishda tartibga soluvchilik ta'sirini ko'rsatadi.

Ta'kidlash kerakki, huquq prinsiplari va huquq normalari bir-biridan muayyan jihatlari bilan farqlanadi. Aniq huquq normalaridan farq qilgan holda huquq prinsiplari "de facto" ikki yoqlama, ya'ni bilvosita va bevosita tarzda harakat qiladi. Huquq prinsiplari aniq qoidalar mazmunida jamlangan holda harakat qilsa, demak, bilvosita huquqiy munosabat ishtirokchilarining xulq-atvorini yo'naltiruvchi, mo'ljal ko'rsatuvchi sifatida maydonga chiqsa, bu holda huquq prinsipi bevosita harakat qilayotgan bo'ladi. Shu tariqa huquq prinsiplari muayyan jamiyat hayotini tashkil etishning o'ziga xos vositasi sifatida yaxlit huquqiy borliqning barcha yuridik hodisalari harakatiga o'z ta'sirini o'tkazadi [5, 84–85-b.].

Tadqiqot natijalari tahlili

Aytish kerakki, huquq prinsiplari ichida umumhuquqiy prinsiplar katta ahamiyat kasb etadi. Zero, ushbu guruh prinsiplar huquq tizimining barcha huquq sohalariga ta'alluqli bo'ladi. Umumhuquqiy prinsiplarning muhimlariga to'xtalib o'tamiz.

1. *Qonuniylik prinsipi* barcha huquq subyektlari tomonidan qonunga so'zsiz va og'ishmay rioya etish talabida ifodalanadi. Asosiy qonunimizda mustahkamlanganidek, O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi so'zsiz tan olinadi.

Davlat, uning organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari, fuqarolar Konsti-

tutsiya va qonunlarga muvofiq ish ko'radilar (15-modda).

Qonuniylik prinsipi bir vaqtning o'zida huquqdan har qanday chetga chiqishlarga qarshi murosasiz kurashni talab etadi.

2. *Ijtimoiy adolat prinsipi* amaldagi qonunchilikning adolat tamoyillariga mos bo'lishini talab qiladi. Shu ma'noda huquq mustahkamlangan va ro'yobga chiqarilgan adolatdir. Shu bois har qanday yuridik faoliyat, har qanday yuridik qaror, buyruqlar avvalo ijtimoiy adolat prinsipiga mos kelishi kerak.

3. *Demokratizm prinsipi* qonunlar va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish, ularni muhokama qilish va qabul qilishda aholining, tegishli mutaxassislar, soha amaliyotchilarining, ekspertlarning, fuqarolik jamiyati institutlarining keng ishtirok etishi ta'minlanganida ifodalanadi. Masalan, mamlakatimizda regulation.uz, meningfikrim.uz va boshqa platformalarda normativ-huquqiy hujjatlar umumxalq muhokamasiga qo'yilishi demokratizm prinsipining zaruriy ifodasidir.

4. *Tenglik prinsipi* barcha huquq subyektlarining qonun oldida tengligi, bir xil imkoniyatlar berilganligi, ularning bir xil huquq va erkinliklarga ega ekanligida o'z ifodasini topadi. Asosiy qonunimizda mustahkamlab qo'yilganidek, O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar (18-modda). Imtiyozlar faqat qonun bilan belgilanib qo'yiladi hamda ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart (19-modda). Shu bilan birga, huquq subyektlarining qonun oldida birdek majburiyatlarga ega ekanligini ta'kidlash zarur.

5. *Huquq va majburiyatlar birligi prinsipi* har qanday subyektiv huquq mos yuridik majburiyatsiz amalga osha olmaydi. Zero, majburiyatsiz huquq, huquqsiz majburiyat bo'lmaydi. Huquq va majburiyatlarining uyg'unligi – munosib huquqiy munosabatning vujudga kelishi asosidir.

6. *Insonparvarlik prinsipi* insonni e'zozlash, insonni hurmat qilishga asoslanadi. Demokratik jamiyatda inson millatidan, irqidan, kelib chiqishidan, siyosiy qarashlaridan qat'i nazar munosib munosabatga loyiq. Asosiy qonunimizning 13-moddasiga muvofiq, O'zbekiston Respublikasida demokratiya umuminsoniy prinsiplarga asoslanadi, ularga ko'ra, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanadi [2, 64-b.; 9, 104-b.].

Xulosalar

Shu tariqa huquq prinsiplari va ularning qonunchilikda va yuridik faoliyatda qo'llanishi haqidagi fikrlarimizni yakunlab quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin:

huquq prinsiplari norma ijodkorlik jarayoni, huquqni qo'llash jarayonining demokra-

tik va insonparvarlik mohiyatini ta'minlab beradi;

huquqiy tartibga solish mexanizmining samarali ishlashini muvofiqlashtiradi;

davlat organlari qarorlari va fuqarolarning xatti-harakatining qonuniyligini, huquqiy tabiatini baholash mezonini sifatida o'zini namoyon etadi;

fuqarolarning huquqiy madaniyati va huquqiy tafakkurini shakllantirishda va shu tariqa huquq tizimini mustahkamlaydi;

oxir-oqibatda huquq prinsiplari butun huquqiy borliqdagi mavjud huquqiy hodisalarning vujudga kelishi, harakatda bo'lishining g'oyaviy asoslarini tashkil etadigan, ularni bir-biri bilan bog'lab, birligini uyushtirib turadigan umumiy asosiy qoidalar sifatida maydonga chiqadi.

REFERENCES

1. Besson S. General principles in international law – Whose principles? P. 25. Available at: https://sonar.ch/documents/302433/files/BESSON_S._General_Principles_in_International_Law_-_Whose_Principles.pdf
2. Axmedshayeva M. Ijtimoiy munosabatlar va huquq [Social relations and law]. Tashkent, TSUL, 2023, p. 57.
3. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar' [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. 2010. Available at: <http://dic.academic.ru/dis.nsf/ens.philosophy/4044>
4. Principle Definition & Meaning. Britannica Dictionary. Available at: <https://www.britannica.com/dictionary/principle>
5. Lazarev V.V. Obshchaya teoriya prava i gosudarstva [General theory of law and state]. Ed. V.V. Lazarev. 3rd ed., revised. and additional. Moscow, Yurist Publ., 2001, p. 83.
6. Odilqoriev X.T. Davlat va huquq nazariyasi [Theory of state and law]. Tashkent, Adolat Publ., 2018, p. 189.
7. Pavčnik M. Interpretative Importance of Legal Principles for the Understanding of Legal Texts. *Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, 2015, vol. 101, no. 1, pp. 52–59. Available at: <https://www.jstor.org/stable/24756729>
8. General Principles of Law. Available at: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0063.xml>
9. Saydullaev Sh.A. Davlat va huquq nazariyasi [Theory of state and law]. Tashkent, Yuridik adabiyotlar Publ., 2022, p. 104.
10. Jordan. DACI Legal Principles, Legal Values and Legal Norms: are they the same or different? *Academicus*. European School of Law and Governance, Prishtina. Available at: <https://www.academicus.edu.al/nr2/Academicus-MMX-2-109-115.pdf> 09-115/

11. Cankore T. Cognitive classification of legal principles: A new approach to international legal training). *Ankara Law Review*, 2008, vol. 5, no. 2, p. 154. Available at: <https://pdfs.semanticscholar.org/f19c/3b5f1d2749d207b82640ddd2daf0952871e0.pdf>
12. Lazarev V.V., Kornev A.V., Afanas'yev V.S. *Obshchaya teoriya prava i gosudarstva* [General theory of law and state.]. Moscow, Norma Publ., 2017, 592 p.
13. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi [Constitution of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Uzbekiston Publ., 2023.
14. Golovistikova A.N., Dmitriyev Yu.A. *Problemy teorii gosudarstva i prava* [Problems of the theory of state and law]. Moscow, EKSMO Publ., 2005, p. 374.
15. Azarkhin A.V., Karev D.A., Mikhaylova M.S. Ponyatiye i klassifikatsiya pravovykh printsipov [Concept and classification of legal principles]. *Yevraziyskaya advokatura – Eurasian Bar*, 2020, no. 1 (44), pp. 99-103. DOI: 10.24412/FiNjGA6RLxY. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-klassifikatsiya-pravovyh-printsipov>
16. Islomov Z. *Davlat va huquq nazariyasi* [Theory of state and law]. Tashkent, Adolat Publ., 2007, pp. 722, 727, 736.
17. Karev D.A. Kriterii klassifikatsii pravovykh printsipov: predmetnyy, normativnyy i funktsional'nyy podkhody [Criteria for the classification of legal principles: substantive, normative and functional approaches]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya seriya. Seriya Ekonomika. Upravleniye. Pravo – News of Saratov University. New episode. Economics Series. Control. Law*, 2018, vol. 18, no. 3, pp. 357–361. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-klassifikatsii-pravovyh-printsipov-predmetnyy-normativnyy-i-funktsionalnyy-podhody>

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2023-yil 3-son

VOLUME 7 / ISSUE 3 / 2023

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2023.7.3.

BOSH MUHARRIR:

Rustambekov Islambek Rustambekovich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori v.v.b., y.f.d.,
professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d.,
dotsent

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: Y. Yarmolik, F. Muhammadiyeva,
Y. Mahmudov, E. Mustafojev

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Jurnal 27.09.2023-yilda tipografiyaga

topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 17,3 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 71.

TDYU tipografiyasida chop etildi.